

GERMANOS KONSTANTINOPOSKÝ

Život před nástupem na konstantinopolský patriarchální stolec

Patriarcha Germanos I. Konstantinopolský se narodil někdy mezi lety 633 a 640 jako syn patriarcia Justiniana, jemuž byly během vlády imperátora Herakleia (610-641) svěřena důležitá politická jednání. Když se moci chopil Konstantin IV. Pogonatos (668-685), byl Justinianovi zabaven majetek, protože podpořil arménského uzurpátora byzantského trůnu Mecetia proti Konstantinovu otci Konstantu II, a nakonec byl popraven. Po smrti Konstanta II., který byl roku 668 zabit v Syrakusách na Sicílii, se nechal Mecentius prohlásit vojskem za císaře a skutečně se na necelý rok ujal vlády na Sicílii jako vzdorocísař. Zanedlouho byl však dovlečen do Konstantinopole, kde jej Konstantin IV. nechal popravit.

Při té příležitosti nechal tentýž imperátor v roce 668 nebo 669 vykastrovat Germana a to i přes věk, ve kterém se tento zásah běžně nekonal. Nato byl Germanos přičleněn ke kněžím, kteří sloužili při chrámu Hagia Sofia v císařské metropoli, a kolem roku 678 se stal jejich hlavou, primiceriem (πριμικήριος).

Z podnětu imperátora Justiniána II. (685-695, 705-711) se stal metropolitou v Kyziku (řec. Κύζικος, lat. Cyzicus); rok jeho zvolení bohužel neznáme. Účastnil se také koncilu, který svolal monotheletistický císař Flippikos Bardanes (711-713). Tento koncil odsoudil šestý ekumenický, tedy třetí konstantinopolský, sněm (681) a Germanos, spolu s patriarchou Janem VI. a Ondřejem Krétským, toto rozhodnutí podepsal, čímž podpořil herezi monotheletismu. Poté, co byl Bardanes zbaven moci, se všichni ihned navrátili k ortodoxii. Bardanes si totiž svým netolerantním přístupem (prohlášení monotheletismu za jedinou pravou víru), ale i rozmařilým způsobem života, nadělal dost nepřátel jak na půdě církevní (papež, mnozí biskupové), tak té světské. Vše nakonec vyvrcholilo vojenským povstáním v červnu roku 713, kdy část vojska imperátora svrhla, oslepila jej a na jeho místo nastoupil Anastasios II.

Období Anastasiovy vlády (731-715) nebylo vůbec poklidné. V říši postupem času vrcholilo napětí a nespokojenost, které se ještě vyostřily mnoha vojenskými neúspěchy, ale i okázalou imperátorovou marnotratností. Když se Anastasios dověděl, že se Arabové chystají po moři zaútočit na samotné hlavní město říše, snažil se jim v tom ze všech sil zabránit a na ostrově Rhodu nechal soustředit byzantskou flotilu. Vojáci se ovšem vzbouřili a Anastasia sesadili. Anastasios následně strávil několik let v klášteře v Konstantinopoli. V roce 721 byl popraven za pokus o vzpouru proti Leonu III.

Ačkoliv Anastasios pravděpodobně nebyl nijak zvlášť úspěšným imperátorem, přesto významně zasáhl do života Germana Konstantinopolského. Nejdříve zrušil nařízení svého předchůdce Filipika Bardana, že monotheletismus je jediná pravá víra, a navrátil se k ortodoxii. Ke konci jeho vlády se pak Germanos stal patriarchou, což se jistě neobešlo bez jeho přímého zásahu.

Po Anastasiově sesazení nastoupil na římský (byzantský) trůn Theodosios (715-717), který byl ale zanedlouho, 23. března roku 717, donucen abdikovat ve prospěch Konona, který přijal jméno Lev III.

Patriarcha konstantinopolský

Germanos byl známý kazatel, učitel i vykladač Písma svatého a navíc velmi aktivní v církevním i politickém dění. Nepřekvapí tedy, že byl zvolen na stolec hlavního města Říše. 11. srpna se 715 Germanos i přes svůj pokročilý věk ujal služby konstantinopolského patriarchy. Ihned po svém nástupu (715 nebo 716) svolal koncil, jehož se účastnilo asi sto biskupů, a definitivně odsoudil herezi monotheletismu. Politická situace za tehdejšího císaře Anastasia II. (713-715) nebyla vůbec jednoduchá. I přes politický rozměr své funkce se Germanos pokusil především o jednotu církvi. Patriarchovi obzvláště záleželo na znovunavázání vztahů s arménskou monofyzitskou církví. Tato snaha ovšem vyšla naprázdno.

O Vánocích roku 718 pokřtil budoucího císaře Konstantina V., o němž prameny uvádějí, že se vykálel na křtitelnici. Zděšený Germanos měl předpovědět, že Konstantin v budoucnu způsobí křesťanskému lidu obrovské škody. Je pravdou, že Konstantinovi se říkalo Koprónomos (Κοπρώνυμος), neboli „Konstantin, nazývaný Lejno“.

Období (prvního) ikonoklasmu

Během Germanova patriarchátu a vlády Lva III. zažila Konstantinopol nebezpečný útok muslimů, kteří obléhali město. Chtěli zde, v centru křesťanského císařství, vybudovat své hlavní město. Někdy mezi léty 717 a 718 se konalo slavnostní procesí městem s vystaveným obrazem Matky Boží a s relikvií Svatého kříže. Obyvatelé Konstantinopole tímto způsobem prosili Boha, aby se jim podařilo ubránit město. A metropole byla skutečně ochráněna. Místní lid v této skutečnosti spatřoval Boží zásah a ochranu Panny Marie. Patriarcha Germanos byl stejného názoru, imperátor však nikoliv.

I když se zpočátku císař Lev III. choval k patriarchovi s úctou, od roku 726 Germanos trpěl ústrky ze strany císaře, díky němuž zavládlo v říši ikonoklastické období. Ikonoklastické či obrazoborecké hnutí se snažilo vymýtit náboženské umění. Lev III. propagoval ikonoklasmus a ediktem ze 17. ledna 730 nařídil, aby byly z chrámů odstraněny a následně zničeny všechny obrazy. Ikony představovaly pro věřící důležitý prvek každodenní náboženské praxe, takže jejich zákaz znamenal opravdový zásah do jejich života. Nutno podotknout, že uctívání obrazů občas přerostlo do nezdravých rozměrů a dnes bychom hovořili o modloslužbě.

Byl to právě Germanos, kdo se jako první ohradil proti jejich odmítání a svou teologickou pozici vysvětlil ve třech dopisech zaslaných biskupům Janu ze Sinady, Konstantinu z Nakolie a Tomáši z Klaudiopole. Germanova novost tkví v tom, že téma ikon vkládá do celkového pohledu na svět, na život i na křesťanskou spiritualitu, kde obrazy hrají důležitou roli, neboť skrze spiritualitu můžeme lépe uchopit smysl obrazů, jež nám zároveň umožňují hlouběji pochopit křesťanskou spiritualitu.¹

Germanos navíc přichází s dalším zásadním argumentem. Odmítnout ikony znamená podle patriarchy odmítnutí nauky o vtělení Božího Syna. Germanos učil, že na obraze je vyobrazena nezaměnitelná lidská podoba Krista. Tento jeho postoj se stane rozhodujícím v následující teologické diskuzi ohledně svatých obrazů. Na ikoně je totiž nejen vyobrazena nezaměnitelná podoba Krista, ale jedná o zobrazení Krista, jakožto božsko-lidské osoby.²

Patriarcha vidí dále ikony či malby v kostelech jako pedagogický nástroj, podobně jako mnozí otcové. To, co je Písmo svaté pro ty, kdo umí číst, jsou svaté obrazy pro ty, kdo číst neumí.

Názor ikonoklastického hnutí, který sdílel imperátor Lev III. i jeho syn a nástupce na trůnu Konstantin V., byl dokonce přijat roku 754 koncilem v Hierai. Tento koncil nadto odsoudil tři rozhodné obránce svatých obrazů, Jana Damašského, Jiřího z Kypru a právě Germana Konstantinopolského. Závěry tohoto koncilu pak zrušil Druhý (ekumenický) nicejský koncil svolaný císařovnou Irenou roku 787. Přestože se tedy císař Lev III. násilím snažil uctívání ikon vymýtit, nepodařilo se mu tuto tradici církve zničit.

Závěr života

Germanos se nehodlal smířit s rozhodnutím Lva III. a, když se ujistil o přízni papeže Řehoře II., tvrdě opatření proti obrazům kritizoval. Odmítl uznat obrazoborectví, aniž by byl svolán ekumenický koncil, který by tuto otázku vyřešil.

¹ Srov. FAZZO, V., *I Padri e la difesa delle icone*, v *Complementi interdisciplinari di patrologia*, 446

² Srov. SCHÖNBORN, C., *L'icona di Cristo*, 165.

To samozřejmě způsobilo napětí Lvem a Germanem a císař se snažil biskupa co nejrychleji zbavit. Patriarcha byl donucen zřici se svého úřadu po patnácti letech a 17. ledna 730 odešel z Ondřejova stolce. Stal se tak první obětí pronásledování během obrazoboreckého období. Na jeho místo zasedl Anastasios. Tato situace způsobila vyostření už tak napjatých vztahů s Římem.³

Podle některých byzantských historiků se po odchodu z metropole Germanos uchýlil do domu svých rodičů, kde prožil zbytek svého dlouhého života.⁴ Podle jiných zdrojů byl k odchodu donucen výhrůzkami a dožil v klášteře.⁵ Zemřel pravděpodobně v roce 733 a byl pohřben v klášteře v Choře, jenž se dnes nachází v Istanbulu.

Po smrti jej věřící začali oslavovat jako svatého a dodnes je uctíván katolickou i ortodoxní církví. Jeho svátek připadá na 12. května.

Dílo Germana Konstantinopolského

Z díla Germana Konstantinopolského se nám toho mnoho nedochovalo, protože jeho značná část byla zničena imperátorem Lvem III. Syrským nebo jinými ikonoklastickými vládci. I přesto si ale můžeme udělat obrázek o patriarchově teologii. V jeho dílech můžeme zahlédnout dva důležité rozměry. Veškerá jeho teologická reflexe, která není nijak inovativní, stojí na Písmu svatém a cílem je pastorační péče. Germanos bezesporu žil v hlubokém spojení s církví, jeho vztah k ní je velmi živý (*sentire cum Ecclesia*), což se projevuje především ve třech dimenzích: obrana církve proti jejím nepřátelům; jistota, že s pomocí Krista vlastní církev pravdu; starost o Boží lid. Známa je také patriarchova úcta k Panně Marii. Obnovil například slavnost *Akatistos*, kterou máme spojenou se slavným hymnem, který opěvuje Bohorodičku, Theotokos. Jeho kázání o Panně Marii, v nichž lze narazit na zajímavé mariologické intuice, se staly zdrojem inspirace na Východě i na Západě. Bylo by ovšem velmi zajímavé hlouběji prostudovat Germanovu nauku o Nejsvětější Trojici. Stojí totiž za zmínku, že v textu, který má nyní čtenář k dispozici, patriarcha velmi zdůrazňuje dimenzi božství u Boha Otce a Boha Syna: Bůh a Otec, Bůh a Syn nebo Syn a Slovo, Kristus a Bůh. Duch svatý ovšem jako Bůh není definován nikdy.

³ Srov. LABATE, A., *Germano di Costantinopoli*, v *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane*, vol. 2, 2103, ed. Di Berardino, A., Milano 2007; *Atti del Concilio Niceno secondo ecumenico settimo*, tomo I, Città del Vaticano 2004, 16.

⁴ Např. TEOFANES HOMOLOGETES, *Chronographia* (AM 6221) či JAN ZONARAS, XV,2.22-26.

⁵ Např. STEPHANUS DIACONUS, *Vita Sancti Stephani Junioris* (PG 100, 1085B).

Germanovo dílo můžeme rozdělit to několika skupin:⁶

1. *Dopisy (Epistulae)*. Tři dopisy nevalné literární hodnoty zaslané biskupům Janu ze Siny, Konstantinu z Nakolie a Tomáši z Klaudiopole nás informují o vzniku ikonoklasmu a o opačné pozici Germana. V těchto dopisech narazíme na biblické citace jak ze Starého, tak z Nového Zákona. Odpůrci Germana citují pouze příkazy z Mojžíšova zákona. Čtvrtý list, adresovaný Arménům, se dochoval v latinském a arménském překladu. Germanos v něm vysvětluje arménským monofyzitům dekrety Chalcedonského koncilu a nauku Otců ohledně dvou Kristových přirozeností.
2. *Homilie*. Většina z velkého počtu dochovaných kázání se týkají Panny Marie. Některé z nich ale budou patrně dílem dalších Germanů-patriarchů, protože při tvoření sbírek kázání se k autorům nepřipisovala pořadová čísla. Konstantinopolský patriarcha často hovoří o čistotě Panny Marie, o její úloze prostřednice a přímělkyně, ale také o jejím vstupu do Chrámu, o Zvěstování či o zesnutí.
3. *Traktáty: O herezích a o synodech (De haeresibus et sinodis)* věnovaný jáhnu Antimovi. Germanos v něm představuje stručný přehled herezí s jejich představiteli, ale také koncily, které se danou herezí zabývaly. Toto dílo Germanos sepisoval po své abdikaci, kdy neměl k dispozici knihovnu, proto zde můžeme občas najít nepřesnosti.
O závěru života (De termino vitae). Jedná se rozhovor mezi křesťanem a racionalistou, kteří diskutují o vyvolení a Boží prozřetelnosti.
Dějiny církve a mystická kontemplace (Historia mystica ecclesiae catholicae). V tomto díle Germanos komentuje symboliku liturgie a nám se tak do rukou dostává důležitý zdroj poznání byzantské bohoslužby. Toto pojednání se nám dochovalo v různých vydáních a jistě do něj bylo několikrát redakčně zasahováno.
4. *Hymny*. V liturgických knihách východního obřadu se čas od času objeví nějaký hymnus, který složil Germanos. Tato oblast Germanovy tvorby ovšem ještě nebyla řádně prozkoumána.

Dějiny církve a mystická kontemplace⁷

Aby čtenář lépe pochopil text, který má před sebou, bude dobré se letmo seznámit s průběhem liturgie v Germanově době v Konstantinopoli. Germanos často popisuje nejen gesta, co konali

⁶ Srov. STUDER, B., *Patrologia, vol. V, dal concilio di Calcedonia (451) a Giovanni Damasceno (+750), I Padri orientali*, ed. Di Berardino, A., Genova 2000, 133-134; LABATE, A., v *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane, vol. 2 (F-O)*, ed. Di Berardino, A., Milano 2007.

⁷ Srov. Úvodní studie v ST GERMANUS OF CONSTANTINOPLE, *On the divine liturgy*, translation, introduction and commentary by Meyendorff, P., Crestwood, N.Y. 1984.

účastníci bohoslužby, ale také jednotlivé předměty. Ostatně, vizuální aspekt liturgie katedrálního chrámu v hlavním městě Říše musel být uchvacující.

Chrám, ve kterém sloužil a u něhož měl patriarchální sídlo Germanos Konstantinopolský, nechal vybudovat v letech 532 a 537 imperátor Justinian. Katedrála Hagia Sofia byla sice vysvěcena 27. prosince 537, ale na výzdobě se pracovalo ještě dalších více než sto let. Patriarcha ji tedy viděl v plné nádheře. V obrovské lodi si věřící mohl uvědomit svou nepatrnost, důmyslně vymyšlený systém oken umocňoval krásu světelných efektů, člověk měl možnost vstoupit jedněmi z 35 dveří, které rovněž sloužily početným procesím, která dodávala statické liturgii děj, do něž byl věřící vtažen a stal se tak součástí božského představení.

Uprostřed hlavní lodi, pod kolosální kopulí, stál ambon. Byla to poměrně rozměrná oválná vyvýšená plošina, na niž služebník vystupoval z východní nebo západní strany dvojitého schodiště a odkud hlásal Boží slovo. V prostoru pod ambonem neseným osmi mohutnými sloupky se shromažďovali zpěváci. Ambon byl spojen s prostorem svatyně dlouhým úzkým průchodem ohrazeným nevysokými zábranami, zvaným solea. Prostor kněžiště výrazně vystupoval do lodi a byl ohraničen mřížkou, zhruba do výšky pasu. Oltář stál před apsidou, v níž se nacházel syntonon, soubor polokruhových sedadel, na který během čtení z Písma svatého a kázání usedali kněží.

Byzantská liturgie je mnohem bohatší a delší, než jak jsme zvyklí u té západní. V době Germana vše začínalo *přípravnými rity*. Ty se odehrávaly v skeuofylakionu, v zákristii a pokladnici, která stála mimo baziliku. Jednalo se o samostatnou rotundu, která se nacházela severovýchodně od konstantinopolské katedrály Hagia Sofia. Rovněž se zde uchovávaly liturgické předměty, oblékali se tu služebníci oltáře a věřící sem před začátkem liturgie přinášeli své dary. Než se začala slavit bohoslužba, vybrali jáhni z donesených darů chléb a víno a připravili předměty nezbytné k liturgii.

Opravdovým začátkem liturgie byl *introit*, vstupní zpěv obsahující zpravidla žalm 95. Patriarcha v bohoslužebných rouších vstoupil do narthexu, chrámové předsíně, před císařkou bránu, jíž do baziliky vstupovali pouze imperátoři a kněží, a zapěl introit. Načež celé procesí, jež následovalo evangeliář a kříž, vstoupilo do chrámu. Sám Germanos interpretoval tento vstup jako příchod samotného Krista. Ve 24. kapitole napsal: A poté, co jsme všichni slyšeli: *Pojďte, pokloňme se a padněme před Kristem* (srov. Ž 95,4); *spas nás, Synu Boží!*, hlásáme také my příchod, jenž nám byl zjeven skrze lásku Ježíše Krista. Ihned následoval zpěv Trisagion (Svatý, svatý, svatý,...) během něhož patriarcha vystoupil na ambon, prošel soleou až do kněžiště, kde uctil oltář, a pokračoval do apsidy, kde přistoupil ke svému trůnu, otočil se a pozdravil přítomný lid: Pokoj vám!

Poté se posadil a liturgie pokračovala *bohoslužbou slova*, tedy čtením, aleluja a evangeliem. Germanos znovu zdůrazňuje přítomnost Krista, který k nám přichází ve svém slově: Četba evangelia znamená příchod a vstup Syna Božího do tohoto světa (kapitola 24). Veškeré hlásání Božího slova se dělo od ambonu. Během alelujového zpěvu se přinášel a kadidlem okuroval evangeliář, který byl položen během introitu na oltář. Následovala homilie.

Po kázání se pokračovalo *velkým vchodem*. Patriarcha spolu s kněžími sestoupili z apsidy k oltáři. Během toho jeden z jáhnů vystoupil na ambon a propustil katechumeny, ačkoliv v Germanově době se již jednalo o pouhou formalitu. Na oltář se rozprostřel eileton, bílá látka větších rozměrů, na níž se pokládá antimins, obdélníkový kus látky, na němž je zobrazeno snímání Krista z kříže, který prakticky odpovídá západnímu korporálu. Zatímco jeden jáhen přednášel přímluvy, několik dalších se odebralo jedněmi ze severovýchodních dveří do skeuofylakionu, kde připravili dary k oběti a vrátili se do baziliky. Než vystoupili na ambon a prošli soleem až k oltáři, zpívali žalmisté Cherubínský hymnus.

Tento úchvatný průvod byl veden jáhny, kteří nesli svíce a kadidlo. Ty následoval další jáhen s vějířem a pak jáhnové, kteří přinášeli vela k přikrytí kalichů a paten. Za nimi se přinášely samotné dary, chléb a víno, které byly na patenách a kališích a které měly být během liturgie proměněny v tělo a krev Ježíše Krista. Procesí uzavíral aer, jímž se měly překrýt všechny přinesené dary. Byl-li přítomen imperátor, doprovázel tento průvod s celou svou družinou. Když tento grandiózní průvod dospěl až k patriarchovi, byly mu předány dary a všichni se vrátili na svá místa.

Až žalmisté dokončili Cherubínský hymnus, patriarcha se uklonil směrem ke koncelebrantům a žádal je o modlitbu. Oni odpověděli úryvkem z Lukášova evangelia: Duch svatý na tebe sestoupí a moc Nejvyššího tě zastíní (srov. Lk 1,35), načež biskup vystoupil k oltáři, kde začala anafora.

Na počátku *anafory* neboli eucharistické modlitby se patriarcha obrátil k lidem a zvolal: Pokoj všem! Arcijáhen vyzval lid, aby sdíleli pokoj: Milujme se navzájem. Všichni si přáli pokoj políbením, ale pouze v rámci vlastního postavení: kněží kněžím, laici laikům, muži mužům, ženy ženám, atd. Poté všichni zazpívali Krédo. Následně se sundal aer z darů a patriarcha se modlil anaforu⁸ v tichu a bez jakéhokoliv ritu. Proto také Germanos ve svém výkladu nepodává žádné symbolické vysvětlení eucharistické modlitby.

⁸ Jednalo se o anaforu sv. Bazila, která se v Konstantinopoli modlila o nedělích.

Ihned po anafoře pokračovala liturgie *modlitbou Páně a svatým přijímáním*. Germanos se poslední části ve svém výkladu v podstatě nevěnuje, neboť časté svaté přijímání se už v jeho době nepraktikovalo a navíc není na rozdíl od velkolepých procesí vizuálně nijak zajímavé.

Po svatém přijímání odnesou jáhni veškeré liturgické nádoby zpět do skeuofylakionu. Jiný jáhen zvolal: Odejďeme v pokoji. Poté se hlasitě přednášela tzv. zaambonová modlitba, během níž se patriarcha s kněžími odebrali z baziliky.

Literatura

ST GERMANUS OF CONSTANTINOPLE, *On the divine liturgy*, translation, introduction and commentary by Meyendorff, P., Crestwood, N.Y. 1984.

Atti del Concilio Niceno secondo ecumenico settimo, tomo I, Città del Vaticano 2004.

DI BERARDINO, A., ed., *Nuovo dizionario patristico e di antichità cristiane, vol. 2 (F-O)*, Milano 2007.

DI BERARDINO, A., ed., *Patrologia, vol. V, dal concilio di Calcedonia (451) a Giovanni Damasceno (+750)*, I Padri orientali, Genova 2000.

BOSIO, G., DAL COVOLO, E., MARITANO, M., *Introduzione ai Padri della Chiesa: secoli V-VIII*, Torino 1996.

QUACQUARELLI, A., *Complementi interdisciplinari di patrologia*, Roma 1989.

SCHÖNBORN, C., *L'icona di Cristo: fondamenti teologici*, Cinisello Balsamo 2003.

DĚJINY CÍRKVE A MYSTICKÁ KONTEMPLACE

GERMANOS I. KONSTANTINOPOLSKÝ (PG 98)

Dějiny církve a mystická kontemplace Germana, arcibiskupa Konstantinopolského

1. Církev je Boží chrám, svaté místo, dům modlitby, shromáždění lidu i tělo Kristovo a její jméno je snoubenka Kristova. Je očištěna vodou Kristova křtu, pokropena jeho krví a oděna do svatebních šatů, je pomazána olejem Ducha svatého, jak řekl prorok: *Vylitý olej – tvé jméno* (Pís 1,3) *a dáme se v běh za vůní tvého oleje* (Pís 1,4), *neboť je jako výborný olej na hlavě, jenž kane na vous Áronovi* (Ž 133,2).

Církev je pozemské nebe, v němž přebývá a prochází se nebeský Bůh. Je obrazem ukřižování, pohřbení i zmrtvýchvstání Krista, je oslavována víc než Mojžíšův stan setkávání, v němž se nacházel příkrov a Svatyně svatých, byla předobrazena v patriarších, ohlášena v prorocích, založena na apoštolech, zkrášlena hierarchy a zdokonalena v mučednicích.

2. Sémantron (σήμαντρον)⁹ odkazuje na andělské trubky a povzbuzuje bojovníky k zápasu proti neviditelným nepřítelům.

3. Apsida (κόγχη) odpovídá betlémské jeskyni, kde se narodil Kristus, a také jeskyni, kde byl pohřben, jak praví evangelista Marek: *Byla jeskyně, která byla vytesána ve skále, a tam položili Ježíše* (Mk 15,46 a J 19,42).¹⁰

4. Posvátný prestol (ἡ ἁγία τράπεζα)¹¹ je jako místo v hrobě, kde byl uložen Kristus. Na něm leží pravý a nebeský Chléb, tajemná a nekrvavá oběť. Kristus svou obětí proměnil své tělo a svou krev na pokrm pro věčný život a daroval se věřícím.

(Stůl) je také Boží trůn, na němž spočinul vtělený Bůh vyvýšený nad cheruby. U tohoto stolu také Ježíš (seděl) se svými učedníky, když během tajemné večeře vzal chléb a víno a řekl svým učedníkům a apoštolům: *Vezměte, jezte a pijte z toho. Toto je mé tělo a má krev* (srov. Mt 26,26-28). (Tento posvátný stůl) byl rovněž předobrazem stolem ve Starém zákoně, na němž byla mana, tedy Kristus, který sestoupil z nebe.

5. Baldachýn (κιβώριον)¹² odpovídá místu, kde byl Kristus ukřižován. V jeho blízkosti se totiž nacházelo vyhloubené místo, kam byl (Ježíš) položen. A navíc je (vše) v kostele uspořádáno tak, aby to výstižně znázorňovalo ukřižování, pohřbení a zmrtvýchvstání Krista.

⁹ Σήμαντρον (sémantron) je dlouhá dřevěná ozvučná deska, do níž se tlouklo, čímž se věřící svolávali k modlitbě. Dodnes se užívá v řeckých kláštorech.

¹⁰ Ve skutečnosti Mk užívá slovo μνημειον (mnémeion), tedy hrob, nikoliv jeskyně.

¹¹ Jedná se o svrchní kamennou část oltáře.

(Baldachýn) také odkazuje na archu Hospodinovy smlouvy, v níž se nalézají Svatyně svatých či Svatyně Boží. Bůh nařídil, aby u ní po obou stranách byli vytepani dva cherubové (srov. Ex 25,18). KIB (kib) znamená baldachýn, OYPIN (úrin) Boží záře nebo Boží světlo.

6. Oltář (θυσιαστήριον)¹³ odpovídá svatému Kristovu hrobu. (Kristus) na něm sám sebe nabídl jako oběť Bohu a Otcům tím, že obětoval vlastní tělo. Jako obětní beránek a jako velekněz a syn člověka obětoval a byl obětován v tajemné a nekrvavé oběti. Za věřící obětoval duchovní bohoslužbu, skrze niž máme podíl na věčném a nesmrtelném životě. Tohoto beránka předobrazoval Mojžíš v Egyptě (jednou) navečer, kdy jeho krví odvrátil pustošitele, aby nemohl vyvraždit lid (srov. Ex 12,6-13). (Výraz) „navečer“ naznačuje, že navečer byl zabit opravdový Beránek, který na svůj kříž vynesl hřích celého světa, neboť byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus (1 Kor 5,7).

Oltář je a také se nazývá nebeským a duchovním oltářem, na kterém pozemští a tělesní kněží, jež stále přinášejí oběti a slouží Kristu, symbolicky znázorňují duchovní, sloužící a hierarchické mocnosti netělesných a nebeských Mocností, neboť právě oni mají také být jako planoucí oheň. Syn Boží totiž určil posloupnost nebeských i pozemských bytostí a Soudce veškerenstva stanovil zákony.

7. Béma (βῆμα)¹⁴ je vyvýšené místo a trůn, na němž Kristus, král všech, usedl spolu se svými apoštoly, jak jim přislíbil: *Usednete na dvanáct trůnů a budete soudit dvanáct pokolení Izraele* (Mt 19,28), a naznačil svůj druhý příchod, kdy přijde a zasedne na svůj slavný trůn, aby soudil svět, jak pravil prorok: *(Tam) jsou postaveny soudné stolce, stolce Davidova domu* (Ž 122,5).

8. Břevnoví (κοσμητής)¹⁵ odkazuje na Zákonem předepsanou a posvátnou ozdobu. Jeví se jako pravdivá křížem ozdobena listina, (vyprávějící o) ukřižovaném Božím Pomazaném.

¹² Κιβώριον (kibóron) čili baldachýn, v architektuře správněji ciborium, je kamenná klenba nad oltářem podpírána čtyřmi sloupy. V chrámu Hagia Sofia v Konstantinopoli, kde byl Germanos patriarchou, stál baldachýn stříbrný.

¹³ Θυσιαστήριον (thysíastérion) neboli žertveník. Slovo žertveník se odvozuje od staroslovanského žertva – oběť. Jedná se stůl v oltáři v chrámech východního obřadu, na němž se vykonává příprava darů, tedy chleba a vína. V minulosti se žertveník nacházel mimo oltáře, někdy byl v samostatné místnosti, kde na něj věřící pokládali své dary. Dnes jsou žertveníky často odděleny od oltáře (po pravé straně) a jsou na nich uloženy liturgické předměty do doby, než budou použity při liturgii.

¹⁴ Βῆμα (béma) pochází z hebrejského bima nebo bama. Tento termín se zpravidla užívá pro pojmenování celého posvátného prostoru, ale v užším a původním významu znamená vyvýšené místo v apsidě. Je obvykle vyvýšeno o několik stupínků, podél nichž vede zábradlí. Béma přešlo z židovské architektury také do starokřesťanských kostelů jako místo, kde stál ambon a sedadla pro kněze, a proto se odtud četlo Písmo svaté a pronášela kázání. V západním křesťanství se z bémy postupně vyvinul presbytář a kazatelna. Na Východě se toto pojmenování užívá pro vyvýšený prostor před i za iconostasem. Jak na Západě, tak na Východě nemají laici do tohoto prostoru vstupovat.

¹⁵ Κοσμητής (kosmétés) se překládá kládí nebo také břevnoví. Jedná se břevno nesené sloupy či pilíři. Břevnoví zdobilo ikonostas, který odděluje laiky od kněží, jež konají bohoslužbu.

9. Oltářní mřížka (κάγκελλά)¹⁶ jasně vymezuje místo modlitby, což naznačuje vstup, jenž není pro lid, ale vstupuje se jím dovnitř, do Svatyně svatých, kam mají přístup pouze kněží. (Ona mřížka) je vlastně bronzová mřížka kolem Svatého hrobu,¹⁷ aby do něj jednoduše nikdo nemohl vstoupit jen tak náhodně.

10. Ambon (ἄμβων)¹⁸ zobrazuje tvar kamene (přivaleného) k Božímu hrobu. Když ho anděl odvalil, posadil se na ten kámen, který byl v blízkosti vstupu do hrobu, a ohlásil vzkříšení Pána ženám, které přinášely vonné oleje (srov. Mt 28,2-7 a Mk 16,1). To souhlasí i s tím, co vyřkl prorok: *Vztyčte korouhev na lysé hoře (Iz 13,2), vystup (na ni ty), který neseš radostnou zvěst a co nejvíc zesíl svůj hlas (Iz 40,9)*. Tou horou je totiž ambon, který je usazen na místě holém a rovném.

11. Modlitba směrem k východu, stejně jako ostatní skutečnosti, nám byla předána svatými apoštolů. (Modlíme se) tímto způsobem díky neviditelnému slunci spravedlnosti, Kristu, našemu Bohu, který se zjevil na zemi v jejich východních oblastech, kde (vychází) viditelné slunce, jak pravil prorok: *Má jméno Východ (Zach 6,12)*. A dále: *Klaněj se Kristu celá země, tomu, jenž jezdí po nebesích nebes směrem k východu (Ž 68,33)*. A ještě: *Klanějme se před podnožím jeho nohou (Ž 131,7)*. A opět: *V onen den stanou Kristovy nohy na hoře Olivové, ležící na východ (od Jeruzaléma) (Zach 14,4)*. Toto vyřkli proroci proto, abychom v očekávání opět nejen přijali ráj v Edenu, který je na východě, ale, jako ti, kdo jej skutečně přijali, také září druhého příchodu Krista a našeho Boha.

12. Že se v den vzkříšení¹⁹ nepokleká, odkazuje na nápravu našeho pádu uskutečněnou Kristovým vzkříšením, které se stalo třetího dne.

13. A že se nepokleká až do Seslání Ducha svatého, vychází z toho, že se dodržuje sedmkrát sedm dní po svatých Velikonocích. Sedmkrát sedm je čtyřicet devět a padesátý je den Páně.

Dvojitá koruna na hlavě kněze vytvořena z vlasů²⁰ znázorňuje váženou hlavu Petra, prvního z apoštolů. Když byl (Petr) odeslán, aby hlásal Pánovo učení, ti, kdo neuvěřili jeho slovu, mu ostříhali (hlavu), aby se mu vysmívali. Učitel Kristus tuto hlavu požehnal, onu hanbu proměnil v poctu, výsměch ve slávu a na hlavu mu položil korunu ne z ryzích kamenů (srov. Ž 21,4), ale takovou, která (ozdobena) kamenem a skálou jeho víry září více než zlato, topas či

¹⁶ Κάγκελλά (kankella) je v byzantské architektuře vysoká mříž oddělující prostor pro kněze a pro laiky.

¹⁷ Mřížka vybudována imperátorem Konstantinem.

¹⁸ Ἄμβων (ambón) bylo původně vyvýšené kamenné místo stojící na osmi kamenných sloupcích většinou někde uprostřed hlavní lodi kostela, odkud se přednášelo Boží slovo. V kostelech, kde se celebruje v západních ritech, se tento typ ambonu vytratil a dnes se téměř nevyskytuje.

¹⁹ Neděle.

²⁰ Jedná se o tonzuru.

drahocenné kameny. Ten nejvyšší, ozdoba a koruna dvanácti kamenů, tedy apoštolů, je pře-
svatý Petr, nejvyšší kněz Kristův.

14. Kněžská štóla je symbolem dlouhého Áronova roucha, jež sahalo až k jeho nohám. Proto
byla zbarvena jako oheň podle slov proroka: *Z vichrů si činíš své posly, z ohnivých plamenů
sluhy* (Ž 103,4). A dále: *Kdo to přichází z Edómu* (Edóm se vykládá jako pozemský, vyvolený
či šarlatově červený), *kdo v rouchu rudém jde z Bosry? Proč je tvůj úbor krvavě zbarven a tvé
roucho jak toho, jenž v lisu šlape* (Iz 63,1a.2)? (Prorok) poukazuje na Kristovu štólu zbarve-
nou na kříži jeho bezúhonnou tělesnou krví. A (poukazuje) také na to, že Kristus měl na sobě
během svého utrpení šarlatový plášť. Tím se má ukázat, jakému Veleknězi velekněží slouží.

15. To, že kněží chodí ve felónech,²¹ aniž by je měli nějak přepásané, značí, že Kristus se vy-
dal k ukřižování tím, že vzal (na sebe) svůj kříž.

16. V Boží záři nebeských služebníků (oltáře) a kněží stojí čtyřadvacet presbyterů a sedm
jáhnů. Presbyteri zpodobňují Serafy a jsou zahaleni ve štolách jakoby do křídel. Dvěma křídly
svých rtů totiž zpívají hymnus, drží v kleštičkách svých rukou Krista, Boží a duchovní uhlík,
a přinášejí ho na oltář (srov. Iz 6,6). Jáhni jsou naopak obrazem andělů v tenkých křídlech
lněných jáhenských štól a jsou jako sloužící duchové vyslaní ke službě (Žd 1,14).

17. Pásky na sticharionech²² služebníků upozorňují na pouta na Ježíšových rukou. Říká se to-
tiž, že když ho svázali, odvedli jej k veleknězi Kaifášovi a k Pilátovi. Pásky (umístěné) po boku
na sticharionech symbolizují krev, která vytryskla z Kristova boku.

18. Epitrachelion²³ je pás, kterým byl Kristus, jehož nechal svázat velekněz, za krk veden a
tažen kupředu, když se vydal (na cestu) svého utrpení.

19. Omofor²⁴ je jako Áronova štóla. Nosili jej i velekněží (Starého) zákona v podobě širokých
pásů a pokládali si ho na levé rameno. Biskupův omofor je (vyroben) z vlny, ne ze lnu, a od-
kazuje na kůži ovce, kterou, když se zaběhla, Kristus našel a vzal ji na své vlastní rameno.²⁵

²¹ Φαλόνιον (failonion) čili felón nebo felonion, je liturgický oděv ve východní tradici. Jedná se svrchní roucho
odpovídající západnímu ornátu.

²² Στιχάριον (sticharion) patří k liturgickým oděvům ve východním ritu, který je analogický k západní albě, ale
na rozdíl od ní je často velmi zdobený. Nosí jej všichni svěcení služebníci oltáře (biskupové, kněží, jáhni, pod-
jáhni, akolyté, zpěváci atd.). Sticharion vychází z chitonu, starořeckého spodního prádla z vlněné nebo lněné
látky, který se obepínal kolem těla a který nosili muži i ženy.

²³ Επιτραχήλιον (epitrachéliion) znamená řecky „okolo krku“. Jedná se část liturgického oděvu u kněží byzant-
ského obřadu. Odpovídá štóle katolického kněze. Epitrachelion nosí kněží a biskupové, je zdobený nejčastěji
sedmi kříži, které symbolizují sedm svátostí.

²⁴ Ὠμοφόριον (omoforion) čili omofor je pruh látky, liturgický oděv ve východní katolické i ortodoxní tradici,
většinou bílé barvy se čtyřmi vyšitými kříži. Význam slova je „to, co se nosí na ramenou“. Omofor nosí pouze
biskupové, jakožto symbol duchovní a církevní autority, a během čtení evangelia v průběhu liturgie jej odkládají
jako výraz úcty ke Kristu. Omofor se původně šil z ovčí vlny, neboť symbolizoval ztracenou ovci z evangelia,
kterou dobrý pastýř nesl na svých ramenou, což má vyjadřovat biskupovu pastorační starostlivost. Občas se také
laici i kněží nazývali „ti, pod jeho omoforem“. V Západní tradici odpovídá omoforu pallium, užívané pouze
arcibiskupy-metropolitely.

Způsob mnišského (život) tkví v napodobování Jana Křtitele, který žil na poušti, protože měl na sobě šat z velbloudí srsti, kožený pás kolem boků a potravou mu byly kobylky a med divokých včel (Mt 3,4). Existuje také díky způsobu života těch, kdo se rozhodli pro život v samotě, který je plný slz, přísný, ponižující, naplněný prací, pokorný a chudý. Všichni, kdo pláčou, jsou oblečeni v černém a očekávají, že přijmou bílý a boží oděv slávy a povolání, které je v Kristu Ježíši našem Pánu.

Úplné ostříhání vlasů vychází ze vzpomínky na svatého apoštola Jakuba, bratra Páně, na apoštola Pavla (srov. Sk 18,18) a další.

Kukoly²⁶ jsou souladu s tím, co řekl apoštol: *Svět je pro mne ukřižován a já pro svět* (Gal 4,16). Proto jsou zdobený purpurovými a bílými pásy a kříži, jež odkazují na krev, která spolu s vodou vytryskla z Kristova boku, a (svým tvarem) rozvinuté pokrývky (kolem hlavy) připomínají okřídlení andělů. Proto se toto zpodobnění nazývá andělským.

Škapulíř znázorňuje toho, kdo na sebe vzal kříž, a zároveň i to, že je posílen, kdo ozdoben vírou, nese štít víry, jímž by byl schopen uhasit všechny ohnivé střely Zlého a přijmout přílbu spasení a meč Ducha, jímž je slovo Boží (Srov. Ef 6,16-17).

Přepásání vyjadřuje, že ten, kdo žije v čistotě, má smrtelné tělo a že svá bedra přepásává mocí pravdy.

Chození v sandálech pak zobrazuje, že (vstoupil) na cestu své spásy, čili jak se má stát obávaným pro své protivníky a nepřemožitelným od svých nepřátel obut k pohotové službě evangeliu pokoje (Ef 6,15).

20. Předkládaný chléb neboli čistý chléb odkazuje na překypující hojnost dobrotivosti našeho Boha, neboť Boží Syn se stal člověkem a v (aktu) vykoupení a ve smírné oběti nabídl sám sebe jako oběť a dar za život světa a jeho spásu. Vzal na sebe celou lidskou přirozenost bez hříchu a daroval se Bohu a Otcí jako prvotina a ušlechtilý celopal za záchranu veškerého lidského rodu, jak je psáno: *Já jsem ten chléb, který sestoupil z nebes, kdo jí tento chléb, živ bude navěky* (J 6,51). Prorok Jeremiáš o něm pravil: *Pojďme, zarazme kolík do jeho chleba* (Jer 11,19), čímž poukázal na dřevo kříže přibité k jeho tělu.

21. Probodnutí kopím znamená: *Jako beránek vedený na porážku, jako ovce před stříhači zůstal němý* (Iz 53,7).

²⁵ Věta přebrána od Izidora z Pelusia, *Dopisy* I,136 (PG 78).

²⁶ Κουκούλλιον (kukulion) neboli kukol je pokrývka hlavy duchovních. Existuje v černém a bílém provedení a nosí je patriarchové. Např. moskevský patriarcha nosí bílý kukol, který symbolizuje čistotu a svatost.

22. Víno a voda jsou krev a voda, které vytryskly z Ježíšova boku, jak oznámil prorok: *Bude mu dán chléb, voda bude jeho nápojem* (Iz 33,16). Kopí²⁷ je totéž kopí, které probodlo Krista na kříži.

Chléb a nápoj existují skutečně a pravdivě, jak tomu bylo při mystické večeři, během níž Kristus vzal chléb i víno a řekl: *Vezměte, jezte a pijte všichni, toto je mé tělo a má krev* (srov. Mt 26,26-28). Tím nám dal najevo, že máme účast na jeho smrti, vzkříšení i na jeho slávě.

Proto i kněz, který přijal od jáhna nebo podjáhna v košíku dary, vzal kopí, očistil jej a poté, co (na chléb) vyřízнул tvar kříže, říká: *Byl veden jako beránek na porážku a jak ovce, která mlčí před stríhači*, (Iz 53,7). Když to vyřkne a následně položí chléb na posvátný diskos,²⁸ ukáže na něj svými rukama a takto se modlí: *Neotevřel svá ústa. Pro jeho mírnost byl zrušen soud nad ním; kdo vzpomene na jeho pokolení? Neboť byl vyrván ze země život jeho* (srov. Sk 8,32-33). Když po těchto slovech bere (do rukou) svatý kalich, jáhen do něj lije víno a vodu a (u toho) se modlí: *Z jeho boku vyšla krev a voda. Ten, který to viděl, vydává o tom svědectví a jeho svědectví je pravdivé* (J 19,34). A po tom všem položí svatý kalich na božský oltář, poukáže svými rukama a zaměří svou pozornost na obětovaného beránka (pod způsobou) chleba a na prolitou krev (pod způsobou) vína a opět říká: *Tři jsou, kteří vydávají svědectví; Duch, voda a krev. A ti tři jsou zajedno* (1 J 5,7-8). *Nyní i vždycky a na věky věků.*²⁹

Poté vezme kaditelnici, okouří a pomodlí se modlitbu nad dary.

23. Antifony při liturgii jsou proroctvími proroků, která předpovídala příchod Božího Syna. Proroci volali: *Náš Bůh se ukázal na zemi a setkal se s lidmi* (Bar 3,36.38) a *oděl se důstojností* (Ž 93,1), čili poukazovali na Kristovo vtělení, které hlásáme my, kdo jsme jej přijali a pochopili díky těm, kdo Slovu sloužili, viděli ho na vlastní oči, čímž jej opravdu poznali, a jej hlásali.

24. Četba evangelia znamená příchod a vstup Syna Božího do tohoto světa, jak oznamuje apoštol: *Když chce uvést, myšleno Bůh a Otec, Prvorozeného do světa, praví: ,Ať se mu pokloní všichni jeho andělé* (Žd 1,6). A dále, biskup svou štólou odkazuje na červenou a krvavě rudou štólu Kristova těla, kterou nosil Netělesný a Bůh, jakoby purpurově zbarvenou přečis-

²⁷ Λόγχη (lonché) neboli kopí je liturgický nůž, který se používá během přípravy darů při slavení mše svaté východního obřadu. Kopí symbolizuje kopí, jímž římský voják Longius probodl Krisu bok, z něhož vytryskla krev a voda. Tato událost je považována za předobraz svátosti křtu a Eucharistie. Kopím se krájí posvátný chléb, který se v určitý moment „probodne“ jako připomínka toho, co se stalo na kříži, a který se pak stane Tělem Kristovým. Kopím se také před svatým přijímáním nakrájí Chléb, jehož část poté přijmou věřící.

²⁸ Δίσκος (diskos) je název pro patenu v byzantském ritu ortodoxních a východních katolických církví. Diskos stojí na nízkém podstavci a obvykle je na rozdíl od svého západního protějšku zdobený např. zobrazením Krista (narození, ukřížování) nebo Bohorodičky. Diskos totiž symbolizuje Pannu Marii, jež ve svém lůně počala a poté porodila Krista, či hrob, v němž Kristus ležel po své smrti a z něhož byl také vzkříšen.

²⁹ Toto zvolání jsme v obřadu byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého nenašli.

tou krví Bohorodičky a Panny. Dobrý pastýř vzal na svá ramena zatoulanou ovci a (byl to ten, kdo) byl zabalený do plenek a položen (do jeslí). Nenachází se v korytě nerozumných (zvířat), ale na duchovním stole lidí rozumových. Zástupy andělů mu zpívají chvalozpěvy a volají: *Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj mezi lidmi; Bůh v nich má zalíbení* (Lk 2,14) a *ať se mu klaní celá země* (Ž 66,4). A poté, co jsme všichni slyšeli: *Pojďte, pokloňme se a padněme před Kristem* (srov. Ž 95,4); *spas nás, Synu Boží!*, hlásáme také my příchod, jenž nám byl zjeven skrze lásku Ježíše Krista.

25. S hymnem Trisagion³⁰ je to takto: tam (v nebi) andělé říkají: *Sláva na výsostech Bohu*, tady (na zemi) my, stejně jako (tři) mágové, přinášíme Kristu dary – víru, naději a lásku podobně jako (oni) zlato, kadidlo a myrhu – a s vírou hlasitě zpíváme píseň písni: *Svatý Bože*, což je Otec; *svatý Silný*, což je Syn a Slovo, neboť svázal silného ďábla, který měl moc usmrtit, a skrze kříž jej zneškodnil, a také nám daroval život, abychom po něm mohli šlapat; *Svatý Nesmrtelný*, což je Duch svatý, Dárce života, skrze něhož je oživováno celé stvoření, jež volá: *smiluj se nad námi*.

Ona výzva, kdy se jeden z žalmistů od ambónu po trojím opakování Trisagionu chystá obrácen k oltáři (zazpívat) Sláva a říká v množném čísle: *Chvalte Pána (zpěvem) Sláva*, nebo v jednotném: *Chval Pána (zpěvem) Sláva*, znamená (je-li v jednotném čísle), že vzýváme Trojjediné božství, jak se to patří, aby jej uctivě chválila celá církev, nakolik je to možné pro božství, které je člověkem, a aby spolu s netělesnými božskými mocnostmi zapívali cherubínský chvalozpěv a Trisagion samotné božské Trojici. A když řekne *Chvalte* (v množném čísle), poukazuje na tři osoby, tedy Otce, Syna a Ducha svatého. Když dodá *Pána*, vyjadřuje jednu přirozenost božství.

26. Vystoupení biskupa na katedru a jeho žehnání lidu odkazuje na to, že Syn Boží, když naplnil dílo naší spásy, pozvedl své ruce, požehnal svým svatým učedníkům a řekl jim: *Pokoj vám zanechávám* (J 14,27). Dává tak najevo, že Kristus daroval tentýž pokoj a požehnání světu tím, že jej udělil svým apoštolům.

³⁰ Τρισάγιος ὕμνος (trisagios hymnos) neboli trojsvatá píseň, jejíž slova zní: Svatý Bože, svatý silný, svatý nesmrtelný, smiluj se nad námi (Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς). Jedná se o křesťanský hymnus, který užívají především východní církve, ale známý také na Západě (například během velkopátečních obřadů). Vznikl pravděpodobně v 5. století v Konstantinopoli a přisuzuje se Proklu Konstantinopolskému. Jistě by zpíván během zasedání Chalcedonského koncilu. Byl užíván také v galské liturgii, což svědčí o jeho stáří. Někteří dokonce věří, že jeho tradice sahá až do apoštolské doby.

Zda hymnus opěvoval Nejsvětější Trojici nebo byl zaměřen jen na Božího Syna Ježíše Krista, není zcela známo. Jisté je, že do něj bylo několikrát zasahováno. Poté, co monofysité připsali dodatek „za nás ukřižovaný“, převládla definitivně výklad trinitární.

Lid odpoví: *I s duchem tvým*, což znamená, že ty jsi daroval pokoj, Pane, který (vede) ke vzájemnému souladu. Uděl nám však pokoj, který (vede) k nerozlučné jednotě s tebou, abychom žili v pokoji skrze tvého Ducha, kterého jsi nám dal na počátku svého stvoření, a abychom nemohli být odděleni od tvé lásky.³¹

27. Sezení pak odkazuje (na okamžik), kdy Syn Boží pozdvihl tělo, které oblékl, a ovečku, kterou vzal na svá ramena, což znázorňuje omofor, jenž naznačuje Adamovu tělesnost, nad každý počátek, moc i vládu nebeských mocností a ono tělo nabídl Bohu a Otcí. Neboť jeden zbožšťuje, ale jiný je zbožšťován. To znamená, že přijatou (lidskou přirozenost), kterou skrze důstojnost toho, kdo ji nabídl, a skrze čistotu toho, kdo byl nabízen, Bůh a Otec přijal jako oběť a milý dar za lidský rod. A Synu pravil: *Řekl Hospodin mému Pánu*, neboli Otec Synu, *zasedni po mé pravici* (Ž 110,1). Syn usedl na pravé straně trůnu (Boží) velebnosti (Žd 8,1) na nebesích. To je Ježíš Nazaretský, velekněz dobrých věcí, které mají nastat.

28. Prokimen³² opět odkazuje na to, co hlásali proroci, a na narážky na Kristův (druhý) příchod. Kráčí vpředu jako vojáci a křičí: *Ty, který jsi usedl na Cherubíny, ukaž se a přijď nás zachránit! A Bůh sedí na svém svatém trůně* (Ž 47,9).

Apoštol (Pavel), očitý svědek a služebník Krista, volá a hlásá Kristovo království: *Když přišel Kristus, velekněz, který nám přináší skutečné dobro* (Žd 9,11) *a když také máme tohoto velkého velekněze, který sestoupil skrze nebesa, osvojme si jeho vyznání*. Spolu s apoštolem volá také Jan Křtitel: *Ten, který přichází za mnou, je beránek Boží, který snímá hřích světa* (J 1,29). *Ten vás posvětit v Duchu svatém a ohni, (on) také pobýval mezi vámi*.

29. David volá Aleluja a praví: *Přijde Bůh náš a před ním půjde oheň* (Ž 50,3). *Ve světě se ukázaly světýlka jeho evangelistů*. Aleluja v hebrejském jazyce má (tento význam): AL znamená „přichází, zjevil se“, EL je „Bůh“ a OUIA znamená „chvalte“ či „zpívejte hymny“ živému Bohu.

30. Kaditelnice znázorňuje Kristovo lidství a oheň jeho božství, příjemně vonící kouř naznačuje libou vůni Ducha svatého, která se line dál a dál. Kaditelnice totiž vyjadřuje převoňanou radost.

Anebo bychom mohli ještě vnitřek kaditelnice chápat jako posvátné lůno svaté Panny a Bohorodičky, jež nosilo božský uhlík, Krista, *v němž tělesně přebývá všechna plnost božství* (Kol 2,9). Proto také vydává libou vůni a provoňuje okolí. Nebo by také vnitřek kaditelnice mohl odkazovat na křtitelnicí, (v níž se udílí) svatý křest, neboť do sebe skrze víru přijímá na uhlík Božího ohně,

³¹ Isidorus Pelusiota, *Epistola* I,112. PG 78, 294.

³² Προκειμενον (prokeimenon) je liturgická praxe v pravoslavné církvi, kdy se v určitých momentech opakuje verš žalmu nebo jiného posvátného textu. Zpívá před čtením z Písma svatého.

(jímž je) působení Ducha svatého, synovství³³ provoněné božskou láskou a skrze ono (synovství) vydává libou vůni.

31. Evangelium je Boží příchod podle toho, jak jsme jej spatřili my. (Bůh) už nemluví skrze oblaka a hádanky jako (mluvil) kdysi k Mojžíšovi během hromobití a blesků, za hluku trubek, ve tmě a skrze oheň na hoře, ani (jak mluvil) k prorokům ve snech, ale zjevil se viditelně jako opravdový člověk. Viděli jsme ho jako tichého a mírného krále, který dříve v tichosti sestoupil (jako rosa) na vlněné (rouno) (srov. Sd 6,37-40), a spatřili jsme jeho slávu, slávu, jakou má jednorozený Syn, plný milosti a pravdy (J 1,14), skrze něhož k nám Bůh a Otec hovořil tváří v tvář a ne v hádankách a o němž Otec z nebe svědčí a říká: *Toto je můj milovaný Syn* (Mt 17,5), moudrost, slovo a moc a ten, který nám byl hlásán v proroctvích, a který byl zjeven v evangeliích, aby ti, kdo jej přijali a věří v jeho jméno, přijali moc stát se Božími dětmi (srov. J 1,12). My všichni voláme: *Sláva tobě, Pane*, protože ten, kterého jsme slyšeli a na vlastní oči viděli (1J 1,1), je moudrost a slovo Boží. A k tomu také Duch svatý, který zastínil (apoštolů) v zářícím mraku, nyní skrze člověka volá: *Budte pozorní, toho poslouvejte* (Mt 17,5).

32. Existují čtyři evangelia, neboť existují čtyři světové větry stejně jako čtyři tváře zvířat (srov. Ez 1,5-6; Zj 4,6-8), na nichž sedí Bůh veškerenstva a drží je pohromadě. A tím, že se (tak) ukázal, nám daroval evangelium ve čtyřech provedeních, které ovšem díky jedinému Duchu tvoří jeden celek. Existují vskutku čtyři ztvárnění a zobrazení každého z nich znázorňuje působení Syna Božího. První, v podobě lva, popisuje jeho činnost, schopnost vést a královskou důstojnost. Druhé, v podobě býčka, poukazuje na to, že přináší oběť, a na kněžskou důstojnost. Třetí má lidskou tvář a jasně zachycuje jeho příchod v podobě člověka. Čtvrté, v podobě létajícího orla, poukazuje na dar Ducha svatého. Evangelia také odpovídají oněm (čtyřem zvířatům), na nichž sedí Kristus. Evangelium podle Jana zevrubně popisuje jeho výsostné, otcovské a slavné zrození z Otce. Evangelium podle Lukáše je charakteristické kněžským (rozměrem) a začíná Zachariášovou obětí v Chrámě. Matouš popisuje Kristovo lidské zrození (a začíná): *Listina rodu...* (Mt 1,1). Toto evangelium je tedy (symbolizováno) podobou člověka. Marek začal proroctvím Ducha svatého, který z nebe sestupuje na lidi, a praví: *Počátek evangelia Ježíše Krista. Jak je psáno u proroka Izajáše: ‚Hle, já posílám posla‘* (Mk 1,1-2) a upozorňuje na vzletnou podobu evangelia.

33. Když biskup žehná³⁴ lidu, odkazuje na budoucí Kristův příchod, který nastane v roce 6500 (σφ´) tím, že má prsty v pozici σφ´.³⁵

³³ Jedná se o adoptivní synovství, srov. Řím 8,15; 9,4.

34. Eileton³⁶ znázorňuje pohřební plátno, v němž byl zavinut a uložen do hrobu Kristus poté, co jeho tělo sňali z kříže.

35. Katechumeni odcházejí, protože nejsou posvěceni Božím křtem ani uvedeni do Kristových tajemství. O nich Pán praví: *Mám i jiné ovce. I ty musím přivést. Uslyší můj hlas a bude jedno stádo, jeden pastýř* (J 10,16).

36. Příprava darů (προσκομιδή),³⁷ která se koná na oltáři umístěném v skeuofylakionu,³⁸ odkazuje na místo (zvané) „Lebka“, kde byl ukřižován Kristus. Říká se, že na tomto místě ležela lebka našeho praotce Adama, a (evangelium) tvrdí, že hrob byl blízko místa, kde byl (Kristus) ukřižován (srov. J 19,41-42). Tento pahorek byl předobrazem v Abrahámovi. Abrahám, jak mu Bůh přikázal, na jednom z oněch vrchů postavil z kamení oltář, naskládal na něj dříví a na to položil svého syna. Místo něj (pak) obětoval berana jako celopal. Tak i Bůh a Otec, který je věčný a věkovitý (srov. Dan 7,9) s radostí umožnil, aby jeho věčný Syn na konci časů přijal tělo z čisté Bohorodičky a Panny, (která pochází) z Abrahámových beder³⁹ podle přísahy, kterou se mu (Bůh) zavázal. (Syn) trpěl ve svém těle jako člověk, ale jeho božství se utrpení nedotklo. Kristus, když se odebral na kříž, vzal onen kříž na sebe a místo berana bylo vyzdviženo jeho neposkvrněné tělo, byl proboden jako beránek kopím (vraženým) do boku, stal se veleknězem, obětoval sám sebe a byl obětován, aby na sebe vzal hříchy mnohých, a zemřel jako člověk, ale vstal jako Bůh pro slávu, kterou měl před (založením) světa u Boha a Ploditele.

37. Cherubimská píseň (doprovázená) procesím jáhnů a ripidami,⁴⁰ jejichž kresba připomíná serafy, (znázorňuje) vstup všech svatých a spravedlivých, kteří přicházejí před mocnostmi cherubů a množstvím andělů, kteří neviditelně kráčí před velkým králem Kristem, jenž vchází do tajemné oběti a je vyzdvihován lidskýma⁴¹ rukama, skrze něž předtím vstoupil do nekrvavé a duchovní oběti Duch svatý, jehož duchovně nahlížíme (v podobě) ohně, kadidla, kouře a

³⁴ Κατασφραγίζω (katasfragizó) znamená zapečetit, zpečetit.

³⁵ Byzantinci dbali na správné uspořádání prstů během žehnání a jednotlivým kombinacím připisovali různou symboliku. Interpretace, kterou zde přináší Germanos, ovšem není jasná.

³⁶ Εἰλητόν (eiléton) je bílá látka větších rozměrů, na níž se během východní liturgie pokládá antimins. Antimins je obdélníkový kus látky, na němž je zobrazeno snímání Krista z kříže. Antimins světí biskup výhradně při svěcení nového oltáře a také jej maže myrhem. V podstatě odpovídá západnímu korporálu.

³⁷ Προσκομιδή (proskomedé) neboli proskomidie. Termín vychází z tradice přinášení obětních darů, jak to činili první křesťané. Přinášením darů nutných k liturgii symbolicky vyjadřovali svůj podíl nejen na přípravě darů, ale i na celé liturgii.

³⁸ Σκευοφυλάκιον (skeuofylakion) je zákristie a pokladnice starokřesťanských chrámů. Jednalo se původně o samostatnou rotundu, která se nacházela severovýchodně od konstantinopolské baziliky Hagia Sofia. V této „zákristii“ se uchovávaly liturgické předměty, oblékali se tam služebníci oltáře a věřící zde přinášeli dary před začátkem liturgie.

³⁹ Bedra jsou místem plodnosti.

⁴⁰ Ρυπίδιον (rypidion) neboli ripida. Ripidy jsou vějíře, který se odháněl hmyz od svatých darů. Na konci vějířů jsou zobrazení šestikřídlí serafové, kteří neviditelně obletují kolem svatých darů.

⁴¹ Hmotnýmá.

vůně. Oheň odkazuje na božství, voňavý dým na příchod toho, který se neviditelně dostavil a provoněl nás mystickým, obětním a nekrvavým vzdáváním úcty a celopalem. Ale i duchovní mocnosti a andělské kůry, které viděly dějiny spásy uskutečněné skrze kříž a smrt samotného Krista, vítězství nad smrtí, sestoupení do pekel a vzkříšení třetího dne, společně s námi volají aleluja.

Jedná se také o napodobení přípravy na Kristův pohřeb, kdy Josef sňal tělo z kříže, zavinul jej do čistého plátna a pomazal ho vonnými bylinami i mastmi, a s Nikodémem ho vzal a pochoval do nového hrobu vytesaného ve skále. Oltář odpovídá svatému hrobu a posvátný prestol místu, na němž bylo bezpochyby položeno neposkvrněné a přesvaté tělo.

38. Diskos odkazuje na ruce Josefa a Nikodéma, které pohřbívaly Krista. Diskos, na níž je nesen Kristus, se také vysvětluje jako nebeská klenba, neboť nám v malém rozměru ukazuje duchovní slunce, Krista, a zjevně mu dává prostor v (podobě) chleba.

39. Kalich odpovídá nádobě, jež přijala směs, která vytryskla z přečistého zakrváceného boku, z rukou a z nohou Krista. Kalich také odkazuje na číši, jíž znázorňuje Pán, neboli moudrost, neboť Syn Boží namíchal (k pití) místo onoho vína svou krev, vydal ji na svém svatém stole a dodal: Pijte mou krev, která je namíchána pro vás na odpuštění hříchů a pro život věčný.

40. Pokrovec⁴² odkazuje na plátno, které leželo na hlavě a na obličeji Krista a do něhož byl zabalen v hrobě.

41. Velum, neboli aer,⁴³ odpovídá kamenu, kterým Josef zajistil hrob, jež zapečetila také Pilátova hlídka. Apoštol hovoří o velu takto: *Protože Ježíš Kristus obětoval svou krev, smíme se odvážit vejít do svatyně cestou novou a živou, kterou nám otevřel zrušením opony⁴⁴ – to jest obětováním svého těla. Máme-li tedy tak velikého kněze nad celým Božím domem (Žd 10,19-21).*

Kristus byl tedy ukřižován, život pohřben, hrob zajištěn, kámen zapečetěn. Kněz se přibližuje doprovázen andělskými mocnostmi a už nestojí jako u pozemského (oltáře), nýbrž u oltáře nebeského, prodlévá před oltářem Božího trůnu a nazírá ohromné, nevysvětlitelné a neprobádatelné tajemství boží. Hlásá milost, ohlašuje vzkříšení, stvrzuje víru v Nejsvětější Trojici. Anděl, oděn v bílém, se přibližuje ke kamenu u hrobu, rukou jej odvaluje, ukazuje na oděv, volá třesoucím se hlasem jáhna, který ohlašuje vzkříšení, jež nastalo třetího dne, pozvedá velum a praví: *Stůjme důstojně, první den; Stůjme s bázní, druhý den; Abychom v pokoji přinesli svatou oběť, třetí den.* Lid hlasitě oslavuje milost Kristova vzkříšení: *Milost pokoje a oběť*

⁴² Δισκοκάλυμμα (diskokályma) – pokrývka disku (pateny), která odpovídá západní pale.

⁴³ Καταπέτασμα (katapétasma) neboli Ἄηρ (aér) je prakticky kalichové velum, tedy kus látky, jenž zakrývá kalich s patenou.

⁴⁴ V řečtině je užito slova καταπέτασμα, tedy velum.

chvály. Kněz učí lid, jak má trojím způsobem poznávat Boha, (což se děje) díky milosti: *Milost svaté a soupodstatné Trojice (ať je) s vámi se všemi*.⁴⁵ Lid spolu s ním vyznává a modlí se: *I s duchem tvým*. Poté kněz uvede všechny do nebeského Jeruzaléma, na Jeho⁴⁶ svatou horu, a zvolá: *Dávejte pozor, vzhůru srdce*. Všichni přisvědčují a volají: *Máme je u Pána*.⁴⁷ A kněz (pokračuje): *Vzdáváme díky Pánovi*. Lid přitaká a volá: *Je důstojné a správné, že ti, kdo se obracíš s děkovnými hymny ke Svaté Trojici, mají duchovní zrak a touží pobývat v nebeském Jeruzalémě*.

Poté kněz s důvěrou přistupuje k trůnu Boží milosti, v jistotě víry pravdivým srdcem rozmlouvá s Bohem a už s ním nehovoří skrze oblak, jako kdysi Mojžíš ve stánku svědectví, nýbrž s odhalenou tváří patří na Boží slávu. Byl uveden do poznání svaté Trojice a do víry, promlouval s Ním tváří v tvář a skrze tajemství ohlašuje Boží tajemství, která byla skryta od věků a před generacemi, nyní se nám však ukazují skrze zjevení Syna Božího. Jestliže opravdu objasňuje jednorozený Syn, který se nachází v náruči Otce, jak neviditelným způsobem hovořil Bůh k Mojžíšovi a Mojžíš k Bohu, pak i kněz stojící mezi dvěma cheruby ve svatyni pro nesnesitelnou a neviditelnou Boží slávu se skloněnou hlavou a v duchovním nahlížení nádhery nebeské liturgie je uveden do záře život dávající Trojice, tedy Boha i Otce, který nemá počátek ani není zplozen, Syna i Slova, který je (spolu s Otcem) bez počátku, je s Ním stejné podstaty⁴⁸ a je zplozený, a Ducha Svatého, který je také věčný, shodné podstaty⁴⁹ a vycházející.⁵⁰ Kněz duchovně nazírá svatou Trojici, co do věčnosti (nikdy) nesmíšenou v hypostazích, neboli v osobách, co do božství, moci a slávy neoddělenou v jednotě přirozenosti a hlasitě zpívá slavný Trisagion, jež (náleží) mocnostem serafínů a čtyřem podobám zvířat. Zatímco cherubíni zastihují (posvátné místo) a serafíni hřmotně jásají, on se s nimi volá: *Zpívá vítěznou píseň, plesá, hřmotně jása a volá*. A následně *Svatý, svatý, svatý Pán zástupů*⁵¹ – to je třikrát svatý a jediný Bůh (všech) mocností; *Hosanna na výsostech, požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně*. Říká se, že Hosanna znamená „zachraň, kdo jako světlo přicházíš ve jménu Páně“.

Duchovní pozdravení vyřčené všemi (přítomnými) nejdříve vykresluje a popisuje budoucí vzájemnou svornost a jednotu smýšlení všech podle víry a lásky v okamžiku zjevení budoucích nevyšlov-

⁴⁵ Toto zvolání jsme v obřadu byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého nenašli

⁴⁶ Hospodinovu.

⁴⁷ Přesněji *Docházíme k Pánu, Dorážíme k Pánu...*

⁴⁸ ὁμοούσιος (homóúsios).

⁴⁹ ὁμοφυής (homofyés).

⁵⁰ Ἐκπόρευτος (ekporeutos).

⁵¹ Sabaoth.

ných dober a také rozumovou (λογικός)⁵² identitu, skrze niž ti, kdo toho jsou hodni, navazují důvěrný vztah se Slovem (λόγος) a Bohem. Znamením slova (λόγος) jsou ústa, skrze něž především všichni, kdo mají účast na slově (λόγος) jakožto lidé rozumní (λογικός), se sjednocují s prvním a jedinným Slovem (λόγος) a původcem každého slova (λόγος).⁵³

Uzavření brány svatého božího chrámu znárodnuje přechod od hmotných věcí, z budoucnosti, (která nastane) po onom strašlivém rozdělení, a z ještě děsivějšího soudu v duchovním (νοητός)⁵⁴ světě, jinými slovy vstup těch, kdo jsou toho hodni, do Kristova svatebního sálu a také, v souladu s láskou, naprostého zřeknutí se smyslového konání.⁵⁵

Vyznání víry, jak ji všichni věří, ohlašuje tajemné díkůčinění, jak nastane v budoucím věku, které budeme vzdávat my, kdo jsme byli spaseni nečekanými slovy i způsoby prozřetelnosti, jíž s námi jedná nejmoudřejší Bůh. Tímto díkuvzdáním ti, kdo jsou toho hodni, ať dají sebe sama, protože mají dobré úmysly, k dispozici k dobrým božím jednáním. Jinak než tímto díkuvzdáním ani nemožou žádným způsobem nahradit nevyčísitelná boží dobra, která jim byla udělena.⁵⁶

Ripidy (vějíře) a jáhni odkazují na sestikřídle serafy a na mnohooké cheruby. Tímto způsobem se totiž na základě opravdového nebeského, nadpřirozeného a duchovního řádu napodobují skutečnosti pozemské. Totéž platí i pro čtyři formy zvířat, které si vzájemně odpovídají na způsob antifony. První, v podobě lva, volá: *Svatý*. Druhé, v podobě býčka, volá: *Svatý*. Třetí, v podobě člověka, volá: *Svatý*. Čtvrté, v podobě orla, volá: *Pán zástupů*.⁵⁷ V těchto třech zvoláních, která po sobě následují, (přistupujeme) k jediné vládě, moci a božství v souladu s tím, co spatřil prorok Izajáš, když viděl Hospodina na vznešeném a vyvýšeném trůnu a mocnosti Serafů, které stály okolo, a dům byl naplněn dýmem díky hlasu (srov. Iz 6,1-4). Věta „Přiletěl jeden ze serafů, v ruce držel žhavý uhlík, který vzal kleštěmi z oltáře,“ (Iz 6,6) odkazuje na kněze, tedy toho, kdo drží duchovní žhavý uhlík, Krista, kleštěmi svých rukou na svatém oltáři, posvěcuje a očišťuje ty, kdo ho přijali a mají na něm účast. Vždyť Kristus vešel do nebeské svatyně, kterou nevytvořily lidské ruce, a jako náš zástupce se zjevil ve slávě před Boží tváří (srov. Žd 9,24), stal se mocným veleknězem, který vstoupil do nebe (srov. Žd 4,14), a tak jej máme jako přímluvce u Otce a jako smírnou oběť za naše hříchy (srov. 1 J 2,1-2). On nám připravil své svaté a věčné tělo, výkupnou oběť za nás všechny podle toho, jak on sám zvolal: *Otče, posvěť je ve svém jménu, ty, které jsi mi dal, aby byli posvě-*

⁵² Slovo λογικός se může přeložit také jako „duchovní“.

⁵³ Maxim Vyznavač, *Mystagogie*, 17. (PG 91,693D-696A)

⁵⁴ Νοητός znamená také inteligibilní, rozumem poznatelný. Pro Řeky platí, že duchovní záležitosti jsou také rozumné, nejdou proti rozumu.

⁵⁵ Maxim Vyznavač, *Mystagogie*, 15. (PG 91,693BC)

⁵⁶ Maxim Vyznavač, *Mystagogie*, 18. (PG 91,696AB)

⁵⁷ Sabaoth.

cení (srov. J 17,11-12.17.19) a dále: *Chci, aby byli se mnou tam, kde jsem já; ať hledí na mou slávu, neboť jsi je miloval*, jako jsi miloval mě, již před založením světa (J 17,24).

Poté kněz opět přednáší před Bohem a Otcem tajemství Kristova vtělení, jeho nevysvětlitelné a slavné zrození ze svatě Panny a Bohorodičky, jeho přebývání a život ve světě, ukřižování, smrt a vysvobození spoutaných duší, jeho slavné zmrtvýchvstání, jež nastalo třetího dne, jeho nanebevstoupení, jeho usednutí po Boží a Otcově pravici, jeho druhý a očekávaný slavný příchod, kdy opět (přijde) k nám. (Kněz pak) vysvětluje tajemství nezrozeného Boha, čili Boha a Otce, a tajemství lůna, které zrodilo Boha před jitřenkou a před věky, jak se praví (v Žalmu): *Zplodil jsem tě z lůna před jitřenkou (Ž 109,3)*. Toho (Boha) také (kněz) znovu vyzývá, aby dokončil tajemství týkající se jeho Syna a přivedl jej na svět, neboli aby přetvořil chléb a víno v tělo a krev samotného Krista a Boha. A tak se naplní: *Já jsem tě dnes zplodil (Ž 2,7)*. Proto také Duch svatý, který je neviditelně přítomen skrze Boží dobrý záměr a jeho vůli, zřetelně zjevuje Boží konání. A rukama kněze dosvědčuje, zpečetuje a proměňuje předkládané svaté dary na tělo a krev Ježíše Krista, našeho Pána, který řekl: *Sám sebe za ně posvěcuji, aby i oni byli posvěceni (J 17,19)*, *aby ten, kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstával ve mně a já v něm (J 6,56)*. Právě proto, že se stáváme očitými svědky božských tajemství, máme podíl na nesmrtelném životě a jsme spojeni s boží přirozeností, oslavujeme toto ohromné, nepochopitelné a neprobádatelné mystérium díla spásy Krista a Boha. A proto slavme a volejme: *Opěvujeme tě, Boha a Otce, velebíme tě, Syna a Slovo, děkujeme ti, Duchu svatému, Pane, Bože náš, Trojice stejné podstaty a v nerozdělené jednotě, která v sobě držíš protiklad oddělených osob a jednoty jediné přirozenosti a božství*. Toto uvedení do tajemství, jež koná kněz, který se uklonil, vyjadřuje, že neviditelně rozmlouvá s jediným Bohem. Proto vidí i božskou zář, vyzařuje z něj světlo díky jasů slávy boží tváře a kvůli bázni a úctě odstupuje jako Mojžíš, který, když viděl Boha v podobě ohně na hoře, se rozklepal, otočil se a zakryl si tvář. Měl totiž obavy patřit na slávu (Boží) tváře, jak řekl (on sám).

Pak se pokračuje připomínkou těch, kdo zesnuli v Bohu všech duchovních bytostí i lidí, který má moc nad mrtvými i živými, který vládne těm, kdo jsou v nebi, na zemi i v podsvětí. A proto je přítomen král Kristus a Duch svatý povolává všechny živé i mrtvé k přebývání v Boží blízkosti a k odpočínutí až do zjevení Boha, Pána a našeho Spasitele Ježíše Krista, aby se shromáždili a přišli dřív, než se ukáže, neboť pouta všech duší, které jsou v Hádu, byly osvobozeny smrtí a zmrtvýchvstáním Krista. On sám totiž byl vzkříšen a stal se prvním plodem a prvorozeným z těch, kdo zesnuli (srov. 1 Kor 15,20). A když všem otevřel cestu ke zmrtvýchvstání, daroval také v nesmrtelném a blaženém životě pokoj těm, kdo zesnuli v naději na jeho vzkříšení. Duše křesťanů jsou povolány, aby se shromáždily spolu s proroky, apoš-

toly a hierarchy a aby zasedli⁵⁸ společně s Abrahámem, Izákem a Jakobem k tajemné hostině v Kristově království.

Protože jsme vstoupili do jednoty víry a společenství Ducha skrze dílo spásy toho, který za nás zemřel a usedl po Otcově pravici, nejsme už na zemi, nýbrž stojíme u královského Božího trůnu v nebi, kde je Kristus, jak sám praví: *Otče svatý, zasvěť je ve svém jménu, které jsi mi dal, aby byli se mnou tam, kde jsem já* (J 17,11.24). A tak jsme přijali synovství, stali se spoludědici Krista jeho milostí a ne díky skutkům a máme Ducha Syna Božího (srov. Řím 8,15-17). Jeho konání a milost nahlíží kněz a hlasitě volá: *Abba, Otče nebeský, dovol, abychom s důvěrou a bez odsouzení směli (tebe vzývat) a říkali*

Výklad (modlitby) Otčenáš

42. *Otče nás, jenž jsi na nebesích, posvěť se jméno tvé.* Tak (Otce) nazývá Boží Syn.

Tím, že můžeš vyslovit *Otče*, se ti naznačuje, čím dober jsi byl uznán hodným, když ses stal Božím synem. Ve vyjádření *na nebesích* se ukazuje na vlast a na příbytek tvého Otce. Chceš-li mít Boha za Otce, vzhlížeš k nebi a ne na zem. Neříkej *Otče můj*, ale *Otče náš*, neboť máš všechny za bratry jednoho Otce.

Posvěť se jméno tvé, což znamená: Učiň nás svatými, abys byl skrze nás oslaven ty. Nakolik se Bohu rouhám, natolik jej také oslavuji.

Přijď království tvé neboli druhý příchod. Ten, kdo má dobré svědomí, se s důvěrou modlí, aby přišlo vzkříšení a (poslední) soud.

Bud' vůle tvá jako v nebi tak i na zemi vyjadřuje: Jako andělé konají tvou vůli, tak i nám děj, abychom ji činili.

Chléb náš vezdejší dej nám dnes. Říká se *vezdejší*, tedy ten, který bude dostačující pro naše bytí a existenci. Rozptyluje totiž starost o zítřek. Kristovo tělo je chléb vezdejší a my se modlíme, abychom na něm měli stále podíl.

A odpusť nám naše viny, jako i my odpouštíme našim viníkům. Protože hřešíme i po křtu, modlíme se, aby nám (Bůh) odpustil dluhy, i přesto, že bychom snad (v sobě) uchovávali hněv. Bůh mě má totiž jako příklad a to, co činím druhému, koná také on mně.

A neuveď nás do pokušení. Jsme lidé slabí. (Samozřejmě) není nutné, abychom upadali do pokušení, ale máme se modlit, abychom nebyli pokušeními pohlčeni. Kdo byl přemožen a poražen, byl uveden do jámy pokušení. Ale byl snad poražen ten, kdo upadl?

Ale zbav nás od zlého. Nemluví se o zlých lidech (ti nám totiž neškodí), ale o Zlém.

⁵⁸ Ulehli.

Přesvatá a zbožná prosba velkého a blahoslaveného Boha a Otce je znamením enhypostatického a existujícího synovství, které bude uděleno darem a milostí Ducha svatého. Co se týká onoho synovství, bylo-li vše, co je charakteristické pro lidství, překonáno a zakryto zásahem lásky, pak budou všichni nazváni Božími syny a také budou svatí, všichni ti, kdo ctnostnými skutky již zřetelně a slavně očistili sebe sama božskou krásou dobroty.⁵⁹

43. Poté kněz ke všem zvolá: *Protože já jsem muž, který je na tom stejně jako vy, a neznám prohřešky každého z vás; bděte, hleďte! Hle, Bůh! A Bůh je svatý a přebývá ve svatých.* Lid vyznává a praví: *Jediný je svatý, jediný je Pán náš, Ježíš Kristus s Bohem a Otcem i s Duchem svatým.* I Mojžíš vzal krev kozlů a telat a oznámil všemu lidu: *Toto je krev smlouvy Boží.* (srov. Žd 9,19-20). Kristus a Bůh však přijal vlastní tělo a prolil a smíchal svou krev, krev nové smlouvy, a řekl: *Toto je mé tělo a má krev, (tělo) lámané a (krev) prolévaná na odpuštění hříchů* (srov. Mt 26,26-28). A tak nadále s tímto úmyslem jíme chléb a pijeme z kalicha, jako tělo a krev Boží, a vyznáváme smrt a vzkříšení Pána Ježíše Krista, jemuž buď sláva na věky. Amen.

Vyznání vyjádřené veškerým lidem na konci posvátné liturgie: *Jediný je svatý, atd.*, vyjadřuje způsobem shromáždění i sjednocení těch, kdo byli mysticky a moudře zdokonaleni Bohem, které přesahuje rozum i chápání a vede k „jednotě“ (év), jež Boží jednoduchost uchovává, v nepomíjitelném duchovním věku, v němž (oni lidé) zahlédnou společně s nebeskými mocnostmi světlo neviditelné a nevyslovitelné slávy a budou schopni přijmout požehnané očistění.

Po tomto očistění, jako dovršení všeho nastane sdílení tajemství, které promění v sebe sama ty, kdo se na něm důstojně podílejí, a ukáže je jako podobné dobru, (jež to) způsobilo skrze milost a podíl. Těm nechybí nic, (co náleží) onu dobru, čeho lidé mohou dosáhnout a co mohou přijmout, takže i oni jsou schopni být a nazývat se bohy skrze adoptivní přijetí díky milosti, neboť celý Bůh (je tu) pro ně a v ničem, co je jim vlastní, nechybí jeho přítomnost.⁶⁰

Společenství je nazýváno podílem na božích tajemstvích, protože v jednotě se líbíme Kristu a v ní máme účast na jeho království.⁶¹

přeložil P. František Staněk

řecký text v St Germanus of Constantinople,

St Vladimir's Seminary press, Crestwood, New York 1984

⁵⁹ Maxim Vyznavač, *Mystagogie*, 20. (PG 91, 696C-D)

⁶⁰ Tyto dva paragrafy autor přejal z *Mystagogie* (21) od Maxima Vyznavače.

⁶¹ Jedná se úryvek Dopisu I, 228 Izidora z Pelusia.